15.12.2016 EOAK/6157/2016

Eduskunnan lakivaliokunnalle

LISÄLAUSUNTO

Lakivaliokunnan puheenjohtajan Kari Tolvasen pyynnöstä palaan kirjallisesti lakivaliokunnan kokouksessa 14.12.2016 hallituksen esitykseen 252/2016 vp. liittyen esitettyyn kysymykseen.

Kyse oli siitä, kuinka tulee suhtautua tutkintavangin esittämään pyyntöön tai suostumukseen saada jäädä poliisin säilytystilaan tutkintavankilaan siirtämisen sijasta joko oman turvallisuutensa vuoksi tai sen vuoksi, että hänen olisi tutkintavankilasta käsin helpompi tavata omaisiaan. Kyse oli myös siitä, tuleeko asiasta säätää laissa tarkemmin, jos suostumusta käytettäisiin sijoitusperusteena.

Esityksessä ehdotettu tätä kysymystä koskeva tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n 1 momentti kuuluu seuraavasti:

> ”Vangitsemisesta päättävä tuomioistuin voi pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän esityksestä päättää, että tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi, turvallisuussyistä tai rikoksen selvittämiseksi. Tutkintavankia ei saa tällöinkään pitää poliisin säilytystilassa seitsemää vuorokautta pidempää aikaa, ellei siihen ole poikkeuksellisen painavaa, tutkintavangin turvallisuuteen tai pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 b kohdassa tarkoitetusta vaarasta aiheutuvaa, erillään pitämiseen liittyvää syytä.”

Tätä on lakiesityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa perusteltu seuraavasti (s. 49–50):

> ”Lähtökohtana olisi edelleen, että tutkintavanki sijoitettaisiin vangitsemisen jälkeen tutkintavankilana toimivaan vankilaan. Tuomioistuin voisi kuitenkin päättää, että tutkintavanki sijoitetaan poliisin säilytystilaan, jos sijoittaminen olisi välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi, turvallisuussyistä taikka rikoksen selvittämiseksi. Sijoittaminen voisi olla välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi esimerkiksi silloin, kun esitutkinnassa olevassa rikosasiassa olisi epäiltynä useita henkilöitä. Yhteydenpitorajoitus on yleensä helpompi toteuttaa poliisin säilytystilassa kuin vankilassa. Turvallisuussyillä tarkoitetaan tutkintavangin oman turvallisuuden lisäksi muiden henkilöiden turvallisuutta. Sijoittaminen voisi olla välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi esimerkiksi, kun kyse olisi erittäin laajasta ja monimutkaisesta rikoskokonaisuudesta, jossa olisi lukuisia epäiltyjä. Säilytysaika poliisin tiloissa olisi näissä tapauksissa enintään seitsemän vuorokautta.
>
> Edellä yleisperusteluissa mainituissa syistä pykälään ehdotetaan lisäksi säännöstä siitä, että tutkintavankia voitaisiin säilyttää poliisin säilytystilassa seitsemää vuorokautta pitempi aika ainoastaan joissakin, harvoissa ja poikkeuksellisissa tilanteissa, kun siihen olisi tutkintavangin turvallisuuteen tai erillään pitämiseen liittyvä painava syy. Erillään pitämiseen liittyvä painava syy olisi olemassa säännöksen mukaan ainoastaan tilanteessa, jossa vankilaan sijoittamiseen liittyisi pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 b kohdassa tarkoitettu esitutkinnan vaikeuttamisvaara. Mainitun säännöksen mukaan tällainen vaara tarkoittaa asian selvittämisen vaikeuttamista hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniin.”

Omana lausuntonani, ja keskusteltuani apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuojan kanssa, esitän seuraavaa:

Lähtökohtaisesti se, mihin vapautensa menettänyt sijoitetaan, ei voi olla hänen oman pyyntönsä tai suostumuksensa perusteella ratkaistava asia. Viranomainen, tässä tapauksessa tuomioistuin, päättää laissa mainittujen edellytysten perusteella sijoittamisesta. Tässä päätösharkinnassa tulee luonnollisesti yhtenä osana ottaa huomioon vangittavaksi esitetyn tai vangitun oma näkemys. Se ei kuitenkaan voi olla peruste poiketa laissa poliisin tiloissa säilyttämiselle asetetuista vaatimuksista.

Lakiin jo nyt ja lakiesitykseen edelleen sisältyvän turvallisuussyyn osalta totean, että tilanne, jossa turvallisuussyistä välttämättä seuraisi se, ettei tutkintavankia voida sijoittaa tutkintavankilaan, lienee erittäin poikkeuksellinen. Oikeastaan tällaista tilannetta ei pitäisi olla olemas-

sa. Tämä ei tarkoita sitä, ettei joihinkin tutkintavankeihin voisi kohdistua erittäin vakaviakin turvallisuusuhkia, vaan sitä, että Rikosseuraamuslaitoksen tulee kyetä turvamaan kaikkien vankilaan sijoitettujen turvallisuus ja että näin voidaan myös käytännössä tehdä. Kuten hallituksen esityksestäkin käy ilmi, turvallisuusperustetta käytettäessä tulee olla (esityksen mukaan tutkintavangin itsensä tulee esittää) olemassa perusteltu ja uskottava syy. Rikosseuraamuslaitos voi ottaa tämän syyn huomioon sekä sijoituslaitosta että sijoitusosastoa valittaessa. Vankiloita on enenevässä määrin viime vuosina niin sanotusti osastoitu. Tämä tarkoittaa sitä, että kukin vankilan osasto toimii kuin vankila vankilassa, siten että osaston vangit eivät ole tekemisissä muiden kuin oman osastonsa vankien kanssa. Ääritapauksissa on myös mahdollista, että kyseinen tutkintavanki pidetään vankilassa kokonaan erossa muusta vankiyhteisöstä. Olosuhteet vankilassa ovat tällöinkin yleensä paremmat kuin mitä poliisin säilytystilassa voidaan tarjota. Rikosseuraamuslaitoksessa on turvallisuuskysymyksiin erikoistuneita poliisin kanssa tiivistä yhteistyötä tekeviä virkamiehiä, minkä lisäksi jokaisessa suljetussa vankilassa on turvallisuudesta vastaava apulaisjohtaja. Mahdollisuus pitää tutkintavanki poliisin tiloissa turvallisuusperusteella voisi nähdäkseni tulla kysymykseen lähinnä vain sen vuoksi ja sen aikaa, kun poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyö turvallisuusuhan ja turvallisen vankilan ja osaston selvittämiseksi on kesken.

Kuten valiokunnassa käydyssä keskustelussa toin vertailun vuoksi esiin, vankilaan jo sijoitetun vangin tai tutkintavangin oma pyyntö saada turvallisuussyistä asua erillään ei sellaisenaan ole riittävä erillään asumisen syy, vaan pyynnölle tulee tällöinkin olla esitettävissä perusteltu syy ja asia on otettava vankilassa määräajoin uudelleen harkittavaksi. Tästä on säädetty tutkintavankeuslain 3 luvun 2 §:ssä (alla) ja vankeuslain 5 luvun 3 §:ssä.

> 2 § (10.4.2015/394)
> Asumaan sijoittaminen
>
> Tutkintavanki on mahdollisuuksien mukaan sijoitettava yhden hengen huoneeseen. Tutkintavankia ei saa sijoittaa asumaan toisen tutkintavangin kanssa, jos siitä aiheutuu vaaraa tutkintavankeuden tarkoitukselle tai vankilan järjestykselle.
>
> Tutkintavangille on varattava hänen pyynnöstään mahdollisuus asua kokonaan tai osittain erillään muista vangeista, jos vangilla on perusteltu syy uskoa henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan uhattuna.
>
> Omasta pyynnöstään erillään pidettävän oikeuksia ei saa rajoittaa enempää kuin mitä erillään asumisesta välttämättä aiheutuu. Erillään asumisen perusteet on otettava

> uudelleen harkittaviksi enintään neljän kuukauden väliajoin.

Tutkintavangin pyynnön tai suostumuksen käyttäminen sijoitteluperusteena sijoitettaessa tutkintavanki tutkintavankilan sijasta poliisin säilytystilaan on ongelmallinen. Ongelmana on, perustuuko pyyntö tosiasiassa vain vangin esittämään syyhyn ja onko suostumus muodostettu aidosti vapaaehtoisesti ja oikean tiedon perusteella. Samat suostumusta ja pyyntöä koskevat ongelmat liittyvät kaikkien pakkokeinojen käyttämiseen. Laillisuusvalvonnassa suostumukseen perusteena on suhtauduttu varauksellisesti. Esimerkiksi henkilönkatsastuksen toimittamisesta suostumuksen perusteella on todettu seuraavaa.

> ”Suostumuksen vaikutukseen pakkokeinolain mukaisen toimenpiteen oikeuttamisperusteena on laillisuusvalvonnassa vakiintuneesti suhtauduttu hyvin varauksellisesti. Poliisin kanssa asioiva kansalainen voi helposti kokea poliisimiehen kysymykset kehotukseksi tai käskyksi, josta ei ole tosiasiallisesti mahdollisuutta kieltäytyä. Tämä saattaa suostumuksen aitouden kysymyksenalaiseksi. Poliisimiehen ei mielestäni tulisikaan ottaa esille mahdollisuutta pakkokeinon käyttämiseen kohteen suostumuksella, vaan hänen tulisi tyytyä arvioimaan, ovatko lain säätämät edellytykset pakkokeinon käytölle olemassa. Sen vuoksi rikoksen selvittämiseksi suoritettavalle pakkokeinolle tulee aina olla olemassa lain mukaiset edellytykset, vaikka toimenpide poliisimiehen käsityksen mukaan tehtäisiinkin kohteen suostumuksella.” (apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuojan päätös 29.11.2010, Dnro 3501/4/09)

Sen lisäksi, että suostumus pakkokeinon perusteena on aina ongelmallinen, erityisen pulmallinen se on nyt kyseessä olevassa tilanteessa. Tarkoitan sitä tämän hallituksen esityksen lähtökohtana olevaa ajatusta, ettei rikosta tutkivan viranomaisen tulisi vastata rikoksesta epäillyn säilyttämisestä eikä hänen oikeuksiaan koskevista päätöksistä, koska tällöin on olemassa epäasiallisten tutkintakeinojen ja painostuksen mahdollisuus.

Lakiesitys on mielestäni perusteltu, kun siinä edellytetään välttämättömyyttä ja myöhemmin vielä poikkeuksellisen painavaa syytä. Esityksen lähtökohta, että välttämättömyyden ja erittäin painavan syyn tulee olla objektiivisesti havaittavissa ja perusteltavissa, on oikea. En tarkoita tällä sitä, etteikö ylimmän laillisuusvalvojan lähtökohta edelleen ole, että tutkintavanki tulisi heti vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeen siirtää tutkintavankilaan. Jos laki kuitenkin edelleen mahdollistaa poliisin tiloissa säilyttämisen, sen tulee olla mahdollista vain tiukoin edellytyksin.

Kysymys koski myös tai ennen kaikkea sitä, voitaisiinko vangin pyyntöä saada jäädä poliisin ylläpitämään säilytystilaan perheen tai muiden läheisten helpomman tapaamisen vuoksi, käyttää perusteena olla siirtämättä tutkintavankia vankilaan. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan ei voida (yllä ja HE:n s. 50). Voin yhtyä hallituksen esityksessä todettuun. Tällä perusteella esitettyyn pyyntöön liittyvät samat periaatteelliset ongelmat kuin turvallisuussyihinkin perustuvaan pyyntöön. Minun on vaikea nähdä, miksi viranomainen edes pitäisi perusteltuna suostua tällaiseen pyyntöön. Säilyttäminen aiheuttaa kustannuksia viranomaiselle ja työtä sen henkilökunnalle. Kyse onkin ilmeisesti siitä, että esitutkintaa suorittavalla poliisilla on tällöin myös oma intressi pitää tutkintavanki omissa tiloissa.

Mitään perusteita sille, että tutkintavanki omaisten tapaamiseen vedoten voisi itse määrätä siitä, mihin hänet sijoitetaan, ei ole. Tutkintavangin oma pyyntö ei voi rinnastua niihin varsin painaviin perusteisiin, joita laki tutkintavangin poliisivankilassa säilyttämiseltä edellyttää. Asetelmassa, jossa myös viranomainen kokee hyötyvänsä pyynnöstä, voi jopa syntyä epäily, että lain tiukkoja vaatimuksia pyrittäisiin kiertämään vangin pyynnön tai suostumuksen avulla.

Sen lisäksi, että suostumuksen tai pyynnön käyttäminen tutkintavangin sijoittamista koskevan päätöksen perusteena on hyvin ongelmallista, en näe perustetta pyynnön noudattamiselle siinäkään tilanteessa, että vangin pyynnön voitaisiin vakuuttua olevan aito, vapaaehtoinen ja oikeaan tietoon perustuen annettu. Perustelen tätä seuraavasti.

Kuten valiokunnassa käydyssä keskustelussa toin esiin, vankiloissa tulee lain mukaan olla ja nykyään lähes poikkeuksetta onkin, soveltuvat tilat tapaamisten järjestämiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että valvomattomia tapaamisia varten - jos niitä myönnetään kyseiselle tutkintavangille, mikä sinänsä on laissa asetettujen edellytysten täyttyessä mahdollista - on viihtyisiä, kodinomaisia huoneita ja pieniä huoneistoja ja lasten (valvottua) tapaamista varten on lapsiystävällisesti sisutettuja tiloja. Vankilaolosuhteet ovat perhesuhteiden ylläpitämisen kannalta huomattavasti paremmat ja miellyttävämmät kuin poliisin säilytystilat.

Vertailun vuoksi voidaan myös todeta, että vankien vankilaan sijoittamista koskevissa säännöksissä (vankeuslaki 4 luku 8 §) yhtenä huomioon otettavana perusteena on vangin kotipaikka sekä yhteyksien säilyminen lähiomaisiin tai muihin läheisiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että sijoitusvankila olisi vangin omien toiveiden mukaan valittavissa, vaan viranomainen päättää asian kokonaisharkinnan perusteella. Sijoittamiseen vaikuttavat myös monet muut seikat. Sinänsä tavoitteena ja jopa rikosseuraamusviranomaisten velvollisuutena on vangin perhesuhteiden ylläpitäminen ja edistäminen. Tämäkään ei tarkoita sitä, että vangilla olisi oikeus tai mahdollisuus yksinomaan

oman toiveensa perusteella tulla sijoitetuksi omaisiaan lähinnä olevan vankilaan.

En näe perusteita sille, että tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:ä muutettaisiin siten, että vangin lähiomaisten tai muiden läheisten tapaamismahdollisuudelle voitaisiin antaa merkitystä päätettäessä tuomioistuimessa siitä, voidaanko vanki edelleen sijoittaa poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan.

Kunnioittavasti

Esittelijäneuvos Anu Rita

Tämä asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu.